

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการเกษตรเป็นหลัก มาแต่ดั้งเดิม ด้วยเหตุนี้ภาคเกษตรกรรมจึงมีความสำคัญในฐานะที่เป็นแหล่งผลิตอาหาร แหล่งงาน และแหล่งรายได้ที่สำคัญของประชากร ผลผลิตทางการเกษตรถูกใช้เป็นอาหารสำหรับบริโภคภายในประเทศ และผลผลิตส่วนที่เหลือนำไปใช้เป็นวัตถุดิบในภาคอุตสาหกรรมและส่งเป็นสินค้าออกนอกรายได้เข้าสู่ประเทศเป็นจำนวนมาก แต่อย่างไรก็ตามภาคเกษตรกรรมที่มีความสำคัญในการพัฒนาประเทศ ยังคงเป็นภาคการผลิตที่ล้าหลัง และขาดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ซึ่ง ทองโรจน์ อ่อนจันทร์ (2526) ได้อธิบายถึงความสำคัญของภาคเกษตรกรรมที่มีต่อการพัฒนาประเทศไว้ว่า ประเทศไทยจะมีความก้าวหน้าไม่ได้ หากสาขาการเกษตรยังไม่พัฒนาหรือล้าหลังอยู่

นับตั้งแต่ประเทศไทยเริ่มประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เป็นเครื่องมือในการพัฒนาในช่วงระยะเวลามากกว่า 30 ปี ปรากฏว่าการพัฒนาเศรษฐกิจประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี กล่าวคือ ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1-7 เศรษฐกิจของประเทศขยายตัวโดยเฉลี่ยมากกว่าร้อยละ 7 ต่อปี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงครึ่งแรกของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 อัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจสูงกว่าร้อยละ 8 ต่อปี แต่ความสำเร็จดังกล่าวไม่ได้ส่งผลให้รายได้และชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกรดีขึ้นตามการขยายตัวของเศรษฐกิจ ซึ่งการพัฒนาที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วนี้ส่วนใหญ่เป็นผลมาจากการขยายตัวของสาขาอุตสาหกรรมและบริการ ในขณะที่สาขาเกษตรกรรมซึ่งเคยเป็นสาขาหลักของประเทศในอดีตมีแนวโน้มถดถอยลง ซึ่งในระยะเวลา 10 ปีที่ผ่านมาสัดส่วนผลผลิตสาขาเกษตรในผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ ลดลงจากร้อยละ 18 ในปีแรก ของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 เหลือเพียง 10.4 ในปี 2537 และสัดส่วนในมูลค่าส่งออกลดลงจากร้อยละ 50 เหลือเพียงร้อยละ 17 และการที่ประชากรของประเทศยังต้องพึ่งพาการเกษตรในปัจจุบันมากกว่า 30 ล้านคน ในขณะที่สัดส่วนรายได้จากการผลิตในผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ มีเพียงร้อยละ 10 ทำให้ระดับรายได้ของคนในภาคเกษตรต่ำกว่านอกภาคเกษตรมาก และที่สำคัญอย่างยิ่ง คือช่องว่างรายได้มีแนวโน้มมากขึ้นทุกขณะจาก 10 เท่า ในปี 2529 เป็น 13 เท่า ในปี 2536 และเพิ่มขึ้นเป็น 13.5 เท่าในปี 2537 (สันติ บางอ้อ , 2539)

การส่งออกของประเทศไทยในช่วงปี 2503 - 2523 ถือเป็นยุคทองของการส่งออกสินค้าเกษตรกรรม เนื่องจาก ทรัพยากรธรรมชาติของประเทศยังมีความอุดมสมบูรณ์และการผลิตภาคการเกษตรสามารถขยายพื้นที่ออกไปได้อย่างกว้าง ส่งผลให้การส่งออกสินค้าเกษตรโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ข้าว ข้าวโพด ยางพารา และไม้สัก มีมูลค่าสูงถึง 6,050 ล้านบาทในปี 2507 คิดเป็นร้อยละ 70 ของมูลค่าการส่งออกของประเทศ โดยข้าวเป็นสินค้าออกอันดับหนึ่ง แต่อย่างไรก็ตาม ตลอดระยะเวลาของการพัฒนาประเทศในช่วงกว่า 30 ปีที่ผ่านมา ส่งผลให้โครงสร้างการส่งออกของประเทศได้เปลี่ยนแปลงไป

ในทิศทางเดียวกันกับของโครงสร้างการผลิต โดยตั้งแต่ช่วงปี 2523 เป็นต้นมา มูลค่าการส่งออกสินค้าอุตสาหกรรมมีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 6.3 ในปี 2513 เป็นร้อยละ 75 ของมูลค่าการส่งออกทั้งหมดในปี 2533 สำหรับการส่งออกสินค้าเกษตรลดลงจากร้อยละ 72 ในปี 2513 เหลือเพียงร้อยละ 20 ของมูลค่าการส่งออกทั้งหมด โดยสินค้าส่งออกทางการเกษตรที่ยังคงมีความสำคัญคือ ข้าว ข้าวโพด และยางพารา

จากนโยบายการผลิตเพื่อการส่งออกที่ผ่านมา ได้นำภาคเกษตรกรรมเข้าสู่การผลิตแบบตลาดที่มีการแข่งขันสูง ทั้งในระดับประเทศ ระดับภูมิภาค และระดับโลกตามข้อตกลงทางการค้าที่มีขึ้น ซึ่งคาดว่าจะส่งผลให้ระดับราคาและการส่งออกสินค้าเกษตรของไทยมีแนวโน้มที่ดีขึ้น แต่ในทางกลับกันสินค้าเกษตรต้องเผชิญกับภาวะของการแข่งขันที่สูงขึ้นเช่นกัน

สำหรับพื้นที่เกษตรกรรมที่ทำการเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจที่เป็นสินค้าออกที่สำคัญจะกระจายอยู่ในทุกภาคของประเทศ ภาคกลางนับเป็นพื้นที่เกษตรกรรมสำคัญบริเวณหนึ่งที่มีการเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจหลายชนิด เช่น ข้าว และพืชไร่ที่สำคัญหลายชนิด ได้แก่ ข้าวโพด อ้อย เป็นต้น เนื่องจากลักษณะภูมิประเทศของภาคกลางเป็นพื้นที่ราบที่มีความอุดมสมบูรณ์ เหมาะสมกับการทำการเกษตร ประกอบกับประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นเวลายาวนาน ทำให้พื้นที่ภาคกลางมีความโดดเด่นกว่าพื้นที่เกษตรกรรมอื่นของประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจังหวัดลพบุรี ซึ่งเป็นพื้นที่เกษตรที่มีการเพาะปลูกที่หลากหลาย ทั้งการทำนาและเพาะปลูกพืชไร่ที่สำคัญหลายชนิด เช่น ข้าวโพด อ้อย ข้าวฟ่าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเพาะปลูกข้าวโพดนั้น จังหวัดลพบุรีมีพื้นที่สำหรับทำการเพาะปลูกและผลผลิตมากเป็นอันดับสามของประเทศ

อย่างไรก็ตาม การเกษตรในพื้นที่เหล่านี้ยังคงประสบปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญหลายประการคือ

1. ปัญหาทางด้านพื้นที่เกษตรที่ไม่สามารถขยายพื้นที่ได้ ซึ่งเป็นปัญหาพื้นฐานทางการเกษตรตามหลักของการมีอยู่อย่างจำกัดของทรัพยากร
2. ปัญหาการทำการเกษตรที่ยังต้องพึ่งพาธรรมชาติ เป็นผลให้ได้รับผลผลิตที่ไม่แน่นอนและเป็นอุปสรรคที่สำคัญในการผลิตเพื่อสนองตลาดที่มีการแข่งขันสูง
3. ปัญหาเงินทุนในการผลิตภาคเกษตรกรรมไม่เพียงพอและทั่วถึง เนื่องจากรายได้ไม่แน่นอนและสินค้าทางการเกษตรมีราคาต่ำ ทำให้เงินทุนที่ใช้หมุนเวียนในการผลิตไม่เพียงพอ
4. ปัญหาต้นทุนการผลิตมีราคาสูงขึ้น เช่น ปัจจัยการผลิตประเภทต่าง ๆ ได้แก่ เมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย สารเคมีต่าง ๆ ที่ใช้ในการเกษตร และเครื่องจักรกลการเกษตร เกษตรกรส่วนใหญ่ที่เป็นรายย่อยไม่สามารถรับภาระได้

จากปัญหาเหล่านี้ เป็นผลให้เกษตรกรต้องพบกับปัญหาในการทำการเกษตรเป็นจำนวนมาก ส่งผลให้รายได้ของเกษตรกรมีความไม่แน่นอน ผลผลิตที่ได้ต่ำกว่ามาตรฐาน และส่งผลกระทบต่อพัฒนาการเกษตรในพื้นที่บริเวณนี้

เพื่อให้เกิดการพัฒนาการเกษตรที่เป็นประโยชน์ต่อเกษตรกรและพื้นที่ชนบท แนวทางการพัฒนาการเกษตรเพื่อเพิ่มผลผลิตและปรับปรุงคุณภาพชีวิตของเกษตรกร จำเป็นต้องหาวิธีการลดต้นทุนและปรับปรุงประสิทธิภาพในการผลิต โดยการสนับสนุนให้เกิดการขยายการลงทุนด้านบริการเกษตร สิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐาน และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการผลิตทางการเกษตร เพื่อช่วยเกษตรกรและขยายการผลิต สำหรับแนวทางที่คาดว่าจะช่วยแก้ปัญหาและก่อให้เกิดการพัฒนาชนบทและการเกษตร คือ การกำหนดที่ตั้งศูนย์บริการเกษตรขึ้นในพื้นที่เกษตรจังหวัดลพบุรี เพื่อทำหน้าที่ในการแก้ปัญหาและอุปสรรคดังกล่าว

ประเด็นที่สำคัญในการศึกษาครั้งนี้อยู่ที่การกำหนดที่ตั้งศูนย์บริการเกษตร และองค์ประกอบของศูนย์บริการเกษตร โดยพิจารณาความต้องการของเกษตรกร ซึ่งจะเป็นกลไกที่สำคัญในการแก้ปัญหาและก่อให้เกิดการพัฒนาที่เป็นไปตามความต้องการอย่างแท้จริง รวมทั้งเป็นการพัฒนาชนบทให้มีความก้าวหน้า ซึ่งสอดคล้องกับการกระจายความเจริญไปสู่ท้องถิ่นชนบท ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาประเทศให้บรรลุผลสำเร็จต่อไป โดยคาดว่าจะการกำหนดที่ตั้งศูนย์บริการเกษตรในครั้งนี้ก่อให้เกิด

1. การเพิ่มประสิทธิภาพและขยายตัวของการผลิตพืชเศรษฐกิจในบริเวณนี้
2. ความสะดวกในการเข้าถึงบริการขั้นพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับเกษตรกร
3. การลดต้นทุนการผลิตทางการเกษตรและเพิ่มรายได้ให้กับเกษตรกร
4. การพัฒนาการเกษตรที่ส่งผลต่อการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชาชนในชนบท
5. การลดอัตราการอพยพย้ายถิ่นของประชากรในชนบทสู่เมือง

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

- 1) ศึกษาปัจจัยทางด้านกายภาพ และโครงสร้างพื้นฐาน ที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดที่ตั้งศูนย์บริการเกษตร
- 2) กำหนดที่ตั้งศูนย์บริการเกษตรที่เหมาะสม ตลอดจนองค์ประกอบของศูนย์บริการเกษตร

1.3 ขอบเขตของการศึกษา

ขอบเขตการศึกษาของการวิจัยครั้งนี้ แบ่งได้เป็น

1) ขอบเขตพื้นที่

การศึกษาครั้งนี้ได้กำหนดพื้นที่ศึกษา คือ จังหวัดลพบุรี ประกอบด้วย 120 ตำบล ยกเว้นตำบลโคกตูมและนิคมสร้างตนเอง ซึ่งเป็นพื้นที่ในเขตเทศบาลโคกตูม ในพื้นที่อำเภอทั้งสิ้น 11 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองลพบุรี โคกเจริญ โคกสำโรง ท่าวัง ชัยบาดาล บ้านหมี่ พัฒนานิคม ลำสนธิ สระโบสถ์ ท่าหลวง และหนองม่วง รวมพื้นที่ศึกษา 6,025.06 ตารางกิโลเมตร (ยกเว้นตำบลโคกตูมและนิคมสร้างตนเอง)

2) ขอบเขตเนื้อหา

จังหวัดลพบุรีเป็นพื้นที่เกษตรกรรมที่สำคัญของภาคกลางและประเทศที่มีการทำการเกษตรกรรมทั้งการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ ขณะที่พืชเศรษฐกิจที่สำคัญของจังหวัดลพบุรี ได้แก่ ข้าว

ข้าวโพด อ้อย ทานตะวัน และข้าวฟ่าง ซึ่งการเพาะปลูกเป็นกิจกรรมทางการเกษตรหลักที่เกษตรกรส่วนใหญ่ของจังหวัดลพบุรียึดถือเป็นอาชีพ ส่วนการปศุสัตว์ที่สำคัญของจังหวัด ได้แก่ การเลี้ยงไก่เนื้อ และโคนม และการประมงซึ่งเป็นประมงน้ำจืดที่มีขนาดเล็กที่มีการผลิตเพียงเล็กน้อย ด้วยเหตุนี้ การศึกษาครั้งนี้จึงกำหนดขอบเขตเนื้อหาครอบคลุมเฉพาะการเพาะปลูกเท่านั้น

1.4 วิธีการดำเนินการศึกษา

สำหรับวิธีการดำเนินการศึกษา มีขั้นตอน ดังนี้

1) ศึกษาทฤษฎี แนวความคิด เทคนิควิธีการวางแผน และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ที่สามารถมาประยุกต์ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ได้

2) เก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ที่เกี่ยวข้องกับลักษณะทางกายภาพ และโครงสร้างพื้นฐาน รวมทั้งปัจจัยต่างๆ ที่มีผลต่อการกำหนดที่ตั้งศูนย์บริการเกษตร จากเอกสารและหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องรวบรวมไว้

3) เก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) โดยใช้วิธีการสำรวจภาคสนาม และสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้อง (Key Informants) ประกอบด้วย เกษตรกร และผู้เชี่ยวชาญ

4) นำข้อมูลต่างๆ มาทำการศึกษา วิเคราะห์ และประมวลผล เพื่อให้ทราบถึงความเหมาะสมของพื้นที่ทางด้านกายภาพและโครงสร้างพื้นฐานโดยอาศัยหลักและวิธีการทางสถิติ

5) กำหนดที่ตั้งและองค์ประกอบของศูนย์บริการเกษตร และนำผลที่ได้จากการศึกษาเสนอแนะแนวทางการพัฒนา โดยแสดงผลการศึกษาในลักษณะการบรรยาย แผนที่ แผนภูมิ และตาราง

1.5. ข้อมูลและการเก็บข้อมูล

1.5.1 ข้อมูลทุติยภูมิ เป็นข้อมูลพื้นฐานที่เกี่ยวกับสภาพทั่วไปและศักยภาพของพื้นที่ในด้านต่างๆ การผลิตทางเกษตร และข้อมูลด้านอื่นๆ โดยการเก็บรวบรวมจากแหล่งข้อมูลต่างๆ ได้แก่

1) สำนักงานรัฐมนตรี

- สำนักงานสถิติแห่งชาติ ทำการเก็บข้อมูลสถิติจังหวัด และสำมะโนการเกษตร
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ทำการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด

2) กระทรวงมหาดไทย

- กรมการปกครอง ทำการเก็บข้อมูลประชากร
- กรมพัฒนาชุมชน ทำการเก็บข้อมูล กชช.2ค

3) กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

- กรมส่งเสริมการเกษตร ทำการเก็บข้อมูลพื้นฐานเกษตร ระดับตำบล
- กรมพัฒนาที่ดิน ทำการเก็บข้อมูลการใช้ประโยชน์ที่ดิน
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร

4) กระทรวงคมนาคม

- กรมทางหลวง ทำการเก็บข้อมูลปริมาณการจราจร

5) แหล่งข้อมูลภายในจังหวัด

- สำนักงานจังหวัด ทำการเก็บข้อมูลสภาพทั่วไป
- สำนักงานเกษตรจังหวัด ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานเกษตร
- สำนักงานพาณิชย์จังหวัด ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลการตลาด

6) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

- ห้องสมุดคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
- สถาบันวิทยบริการ
- ศูนย์เอกสารแห่งประเทศไทย

1.5.2 ข้อมูลปฐมภูมิ เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ด้วยวิธีการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง เกษตรกรและผู้เชี่ยวชาญ ด้วยวิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก โดยกลุ่มตัวอย่างเกษตรกรเกี่ยวข้องกับ สภาพการทำเกษตร ได้แก่ ประเภท รูปแบบ การใช้ปัจจัยการผลิต ปัญหาที่เกิดขึ้น ความช่วยเหลือจากราชการ ปัจจัยที่คาดว่าจะมีอิทธิพลต่อการกำหนดที่ตั้ง และรูปแบบการบริการของศูนย์บริการ เกษตร ขณะทีกลุ่มตัวอย่างผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวข้องกับความช่วยเหลือจากราชการ ปัจจัยที่คาดว่าจะมีอิทธิพลต่อการกำหนดที่ตั้ง และรูปแบบการบริการของศูนย์บริการเกษตร เพื่อทราบถึงความคิดเห็นและความต้องการของกลุ่มตัวอย่างเพื่อนำไปใช้ในการวิเคราะห์ต่อไป

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) สามารถกำหนดที่ตั้งและรูปแบบศูนย์บริการเกษตรที่เหมาะสมในจังหวัดลพบุรี
- 2) เพื่อเป็นการปรับปรุงและสร้างโอกาสในการเข้าถึงบริการขั้นพื้นฐานด้านการเกษตร
- 3) สามารถนำแนวคิดและเทคนิควิธีการไปประยุกต์ใช้ในการวางแผนพัฒนาพื้นที่เกษตรกรรมอื่น ๆ ได้

1.7 ข้อจำกัดของการศึกษา

ข้อจำกัดของการศึกษานี้ สามารถแบ่งได้เป็น

1.7.1 ข้อจำกัดด้านข้อมูล

ในการศึกษาครั้งนี้ได้ทำการรวบรวมข้อมูลจากหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยพยายามใช้ข้อมูลล่าสุดที่มีอยู่ในแต่ละชุดข้อมูล ซึ่งในข้อมูลบางชนิดไม่ทันสมัย เนื่องจากขาดการจัดเก็บข้อมูลอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจากข้อจำกัดนี้จึงทำให้ผลการศึกษาที่ได้อาจคลาดเคลื่อนไปจากข้อเท็จจริงในปัจจุบันเล็กน้อย

1.7.2 ข้อจำกัดด้านวิธีวิเคราะห์

การศึกษาพื้นที่บริการของศูนย์บริการเกษตร โดยเฉพาะการหาขนาดของประชากรในพื้นที่บริการ มีข้อจำกัด คือ ขาดข้อมูลตำแหน่งที่ตั้งหมู่บ้านตามความเป็นจริงทำให้การหาขนาดของ

ประชากรเป็นการนำผลรวมในระดับตำบลมาใช้แทน ทำให้ผลรวมที่ได้จึงเป็นตัวเลขโดยประมาณเท่านั้น ซึ่งถ้าหากข้อมูลตำแหน่งที่ตั้งหมู่บ้านที่ถูกตัด ทำให้ผลลัพธ์ที่ได้มีความแม่นยำหรือใกล้เคียงความเป็นจริงมากยิ่งขึ้น

1.8 องค์ประกอบของวิทยานิพนธ์

การศึกษาเรื่องการกำหนดที่ตั้งศูนย์บริการเกษตรในพื้นที่เกษตร กรณีศึกษาจังหวัดลพบุรี แบ่งเป็น 7 บท คือ บทที่ 1 ประกอบด้วยความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา วัตถุประสงค์ของการศึกษา ขอบเขตการศึกษา วิธีการดำเนินการศึกษา ข้อมูลและการเก็บข้อมูล ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ และคำจำกัดความ บทที่ 2 กล่าวถึง ทฤษฎี แนวความคิด งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และกรอบแนวความคิดของการศึกษา บทที่ 3 เกี่ยวข้องกับวิธีการดำเนินการวิจัย การกำหนดพื้นที่ศึกษา การกำหนดกลุ่มตัวอย่าง และวิธีที่ใช้ในการวิเคราะห์ บทที่ 4 เกี่ยวข้องกับสภาพทั่วไปของพื้นที่ศึกษาในด้านต่าง ๆ บทที่ 5 เกี่ยวข้องกับการทำการเกษตรและการวิเคราะห์ความต้องการของเกษตรกรเกี่ยวกับศูนย์บริการเกษตรในพื้นที่ศึกษา บทที่ 6 เป็นการวิเคราะห์เพื่อกำหนดที่ตั้งและองค์ประกอบของศูนย์บริการเกษตร และบทที่ 7 เป็นการสรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย